

Br:03-12/22

**PROGRAM UPRAVLJANJA I FINANSIJSKI PLAN AGENCIJE ZA RAZVOJ I ZAŠTITU ORJENA-
HERCEG NOVI DOO**

KAO UPRAVLJAČA PP „ORJEN“ ZA 2023. GODINU

Herceg Novi

Decembar 2022.

Sadržaj:

1. CILJ IZRADE JEDNOGODIŠNJEG PLANA UPRAVLJANJA I PRIORITETNE AKTIVNOSTI.....	3
2. USPOSTAVLJENJE SISTEMA UPRAVLJANJA.....	5
3. SEKTOR ZA STRUČNE POSLOVE ZAŠTITE.....	6
3.1. Zaštita prirode	6
4. ZAŠTITARSKA SLUŽBA.....	8
4.1. Plan i program rada zaštitara	8
5. SEKTOR ZA RAZVOJ, UNAPREĐENJE PARKA, PROJEKTI I MARKETING MENADZMENT.....	9
5.1 Razvoj i promocija turističke ponude PP Orjen.....	9
5.2. Razvoj lokalnih zajednica.....	11
5.3. Naučno-istraživački rad i rad na popularizaciji kulturnog nasljeđa.....	12
5.4. Edukacija i istraživanje.....	14
5.5. Infrastruktura	15
5.5. Obilježavanje značajnih međunarodnih dana i datuma.....	16
6. DOGAĐAJI KOJE AGENCIJA PODRŽAVA , ODNOSNO ORGANIZUJE.....	18
7. FINANSISJKI PLAN, PLANIRANA STRUKTURA REDOVNIH TROŠKOVA I RASHODA POTREBNIH ZA RAD UPRAVLJAČA ZA PARK PRIRODE „ORJEN“ I AVANTURISTIČKOG PARKA(AGENCIJA ZA RAZVOJ I ZAŠTITU ORJENA DOO HERCEG NOVI ZA 2023 GODINU.).....	20

Osnov za donošenje:

U maju 2018.godine Park Prirode Orjen je upisan u Centralni registar zaštićenih područja Crne Gore. Skupština opštine Herceg Novi je na sjednici održanoj dana 1.10.2018.godine donijela Odluku o davanju saglasnosti na Odluku predsjednika Opštine Herceg Novi o osnivanju Agencije za razvoj i zaštitu Orjena- Herceg Novi doo kao upravljača Parka prirode OrjenPlan rada Agencije kao upravljača Parka prirode „Orjen“ za 2023.godinu donosi se u skladu sa: Odlukom o osnivanju Parka prirode „Orjen“, Statutom društva i članom 56. Zakona o zaštiti prirode ("Službeni list Crne Gore", br. 054/16 od 15.08.2016)

1. Cilj izrade jednogodišnjeg plana rada

U okviru jednogodišnjeg plana rada Društva navedene su aktivnosti koje je neophodno realizovati u cilju funkcionisanja i unapređenja Parka.

Službe Agencije je uspostavila monitoring biljnog i životinjskog svijeta u Parku i omogućila njihovo mapiranje, definisanje stanja u kome se nalazi kao i aktivnosti koje je neophodno preduzeti kako bi se izvršila zaštita i unapređenje.

Kroz rad službi zaštite markiraće se i definisati postojeći objekti, stanje flore i faune i postaviti se osnov za praćenje stanja te njegovo korigovanje, zaštita i unapređenje.

Prioritetne aktivnosti

Prema Zakonu o zaštiti prirode, regionalni park ili park prirode je:

“Prostrani prirodni ili dijelom kultivisani lokalitet kopna ili mora, odnosno kopna i mora sa ekološkim obilježjima međunarodne i nacionalne važnosti i predionim vrijednostima. U regionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožavaju obilježja, vrijednosti i uloga parka”.

Saglasno navedenoj definiciji primarni cilj rada Parka prirode „Orjen“ Doo je zaštita biodiverziteta i predionih vrijednosti područja i omogućavanje povećanja prihoda lokalnog stanovništva i poboljšanja uslova života, korišćenjem ekosistemskih usluga i razvijanje višednevnih turističkih destinacija kao snažnog faktora dobrobiti lokalnog stanovništva i međusobne saradnje.

S tim u vezi u okviru plana rada Agencije kao upravljača PP Orjen , definisani su specifični ciljevi zaštite i razvoja Parka i to:

- Uspostavljanje sistema upravljanja područjem
- Zaštita prirode
- Kulturno-istorijsko nasleđe
- Razvoj turizma
- Razvoj lokalnih zajednica

- Infrastruktura
- Edukacija i istraživanje
- Promocija

2. USPOSTAVLJANJE SISTEMA UPRAVLJANJA

- Obilježavanje granica Parka i zona sa režimima zaštite
- Provođenje kontinuirane obuke i treninga za stručni kadar u cilju dostizanja zacrtanih ciljeva upravljanja (uključujući razmjenu znanja i iskustava sa parkovima u regiji)
- Održavanje i obnova osnovne opreme za upravljanje područjem (vozila,terenski pribor i sl.)
- Nastavak aktivne saradnje na području zaštite prirode između Parka i organizacija za zaštitu prirode, naučnih institucija,nevladinih organizacija, ljubitelja prirode, šumara, policije(redovni sastanci,nadležnosti, postupci u slučaju hitnih mjera)
- Održavanje saradnje sa zaštićenim područjima u regiji (regionalna naučna istraživanja, regionalni projekti)
- Pripreme razvojnih programa i projekata u funkciji očuvanja i poboljšanja stanja u Parku
- Pripreme planova komunikacije sa posjetiocima
- Tehnička kontrola i obnavljanje garancije za Avanturistički park

Indikator: Uposlen neophodan broj zaposlenih u nadzorničkoj službi. Djelimično nabavljena odgovarajuća oprema.

Planska dokumentacija

Efikasno i održivo upravljanje

Službe Parka prirode Orjen u saradnji opštinskim sekretarijatima prati rokove za pozive i obezbjeđuje učešće na projektima, priprema projektne ideje za finansiranje kod međunarodnih institucija.

3. SEKTOR ZA STRUČNE POSLOVE ZAŠTITE

3.1. Zaštita prirode

Praćenje stanja

- Definirati set indikatora za praćenje opšteg stanja u Parku prirode (biodiverzitet, meteorološki uslovi)
- Uspostaviti saradnju sa Upravom za šume i definirati zajedničku kontrolu u vezi: obaveza koncesionara, određivanja odjela za sječu kao i kontrolu Lovišta posebne namjene i realizacije programa lovišta.
- Uspostaviti sistem odgovora u slučaju incidentnih situacija
- Nastaviti saradnju po sporazumu o zajedničkom djelovanju u incidentnim situacijama sa institucijama koje su prisutne u PP ili se graniče sa njim (Orjen – Trebinje- Kotor, Služba spašavanja, Uprava za šume, MUP, Pogranična služba)

- inventarizacija potencijalno najugroženijih staništa (staništa munike, izvori, špilje i podzemna krška staništa, zajednice visokih zeleni i travnjaka, zajednice kamenjarskih i drugih mezofilnih pašnjaka, zajednice drugih krških staništa, zajednice šumskih staništa),
- inventarizacija staništa i vrsta gljiva i ljekovitog bilja,
- inventarizacija reliktnih, endemskih, zaštićenih, rijetkih i ugroženih vrsta flore i faune i njihovih staništa, sa posebnim akcentom na sledeće ugrožene endemske i rijetke vrste biljaka: *Irisorjenii*, *Salviabrachyodon*, *Dianthusknappii*, *Edrianthusserpyllifolius*, *Saturejahorvatii* i *Linumelegans*.
- inventarizacija makrozoobentosa,
- inventarizacija faune kopnenih (terestričnih) beskičmenjaka i faune kičmenjaka (posebno faune najugroženijih staništa).

Flora

Praćenje stanja šuma

- Praćenje ugroženosti i opšteg zdrastvenog stanja šuma i šumskog zemljišta u Parku, uključujući sledeće aktivnosti: terenske obilaski, definisanje i sprovođenje mjera za zaštitu i očuvanje područja pod strogom zaštitom
- Praćenje štetnih insekatskih vrsta u zaštićenim šumskim kompleksima.
- podsticanje korištenja pašnjaka i košarica od strane lokalnog stanovništva,
- uspostava regionalne i međunarodne saradnje radi stvaranja mreže zaštićenih kraških područja,
- regulisanje aktivnosti branja gljiva i ljekovitog bilja:
kontrola ubiranja ljekovite flore u komercijalne svrhe (Primjena propisa, nadgledanje aktivnosti, praćenje stanja komercijalno korišćenih površina i populacija ljekovitih vrsta)
- provođenje ostalih mjera zaštite ugroženih, endemskih i rijetkih vrsta
 - Instalirati interaktivnu bazu podataka i kontinuirani unos postojećih i novih saznanja;
 - Prikupljanje florističkih (specijskih), populacionih i ekoloških saznanja na terenu;
 - Uraditi florne liste na osnovu raspoloživih podataka na kraju planskog perioda;
 - Na terenu ustanoviti lokalitete endemskih i zakonom zaštićenih vrsta;
 - Utvrditi granice areala rijetkih vrsta, ograničenog rasprostranjenja unutar PP; prikupiti populacione parametre, kartirati i uspostaviti monitoring;

- Evidentirati prisustvo endemskih i zakonom zaštićenih vrsta duž turističkih staza i na vidikovcima; obezbijediti njihovu zaštitu i uspostaviti monitoring;
- obezbijediti očuvanje endemskih ugroženih vrsta kroz identifikovanje prijetnji;
- sprovođenje konzervacionih mjera i praćenje stanja, za minimum tri vrste od kojih je jedna orjenska perunika - *Iris orjenii*;
- obezbijediti očuvanje sjemena i uzgoj – ex situ konzervaciju za minimum tri endemske ugrožene biljne vrste parka.

Fauna

- Monitoring i regulisanje lovnih aktivnosti unutar zaštićenog područja
 - zabrana lova u I zoni zaštite-najstrožiji režim zaštite i stanište zaštićene vrste
- izgradnja hranilišta za divljač i osmatračnica u svim zonama zaštite
 - Dobijanje inicijalnih podataka od službe zaštite Parka
 - Na osnovu dobijenih rezultata sa terena i saznanja iz literature formiraće se jedinstvena baza podataka
- Praćenje brojnosti stanja i staništa populacija krupnih sisara (divlja svinja, srndać, medvjed, vuk);
- Upravljanje staništem zaštićene vrste-jarebica kamenjarka;
- Kartiranje potencijalnih staništa;
- Prikupljanje podataka o gniježđenju;
- Uspostavljanje platforme za monitoring kroz akcione planove kreirane kroz primjenu metodologije praćenja stanja, najprikladniju za teren Orjena;
- Praćenje sezonske dinamike ;
- Praćenje biološkog ritma i ponašanja kao i mjesta u lancu ishrane;

Indikator: Monitoring flore i faune tokom cijele godine vrši zaštitarska služba, a vrši se i u saradnji sa ENV. PRO. organizacijom sa kojom je potpisan ugovor.

Uspostavljena saradnja sa Upravom za šume i Službom zaštite i spašavanja Herceg Novi

- Nova lista ugroženih vrsta kičmenjaka na regionalnom i nacionalnom nivou u saradnji s BiH i međunarodnim mjerodavnim institucijama;
- Nova lista ugroženosti biljnih vrsta prema IUCN kriterijumima usvojena za *Iris orjenii* [Salvia brachyodon - IUCN Red List portal](#);
- Stanje *Iris orjenii* vrste poznato i mjere za zaštitu identifikovane i sprovođenje prema planu.

Lista prijetetnih biljnih vrsta za praćenje i zaštitu formulisana i sredstva za realizaciju obezbijeđena.

Izvori verifikacije: Operativne GIS baze podataka staništa i vrsta

4. ZAŠTITARSKA SLUŽBA

4.1. Plan i program rada zaštitara

- Predviđena je uža saradnja sa graničnom policijom, razmijena informacija kao i tehnička podrška;
- Saradnja sa službama gorske zaštite;
- Mogućnost pravljenja grupa na raznim društvenim platformama radi lakše razmjene informacija sa službama zaštite i ostalim organima;
- Održavanje prezentacija osnovcima kao i srednjoškolcima kako treba da se ponašaju u skladu sa zakonima u zaštićenim područjima;
- Održavanje seminara iz prve pomoći kako postupiti ukoliko se desi neka nezgoda i kako dojaviti zaštitarima;
- Mogućnost traženja tehničke podrške ili direktne linije prijave službama zaštite PP Orjen radi lakšeg pronalaska i lokacije osoba koje se možda povrijede u toku aktivnosti;
- Naoružati zaštitare radi njihove sopstvene zaštite, pri obavljanju redovnih aktivnosti (obilazak terena) od sledećih mogućih opasnosti: napad divljači, mogućnost nasrtanja od strane migranata, šverc itd;
- Od naoružanja zaštitarske službe poželjno: palice, biber sprej i vatreno oružje po zaduženju;
- Formiranje operativnog Centra u sklopu službe;
- Dopuna ili obnavljanje uniforme sa logom zaštitarske službe kao i legitimacije zaštitara radi pravne punomoći i pokazivanja ostalim civilnim licima ukoliko zatraže legitimaciju na uvid, a u nekom su prekršaju, kao dokaz da su oni zaduženi za njihovo sprovođenje daljim izvršnim organima i ustanovama;
- Vodjenje evidencije o aktivnostima i slanje nadležnome za službe zaštite i bezbjednosti;
- Upravljanje i nadgledanje putem monitoringa tehničke podrške;
- Konstantna edukacija zaposlenih u zaštitarskoj službi iz oblasti zaštite i bezbjednosti u skladu sa zakonima i propisima;
- Pružanje ispomoći ukoliko zatreba ili zaštitar ocijeni da treba u datom trenutku lokalnom stanovništvu;
- Pružanje informacija i smjernica posjetiocima Parka prirode, odnosno Info centra PP Orjen .

5. SEKTOR ZA RAZVOJ, UNAPREĐENJE PARKA, PROJEKTI I MARKETING MENADZMENT

5.1. Razvoj i promocija turističke ponude PP Orjen

- Agencija za razvoj i zaštitu Orjena planira nastavak prakse učešća u turističkim sajmovima koji su orijentisani na segment aktivnog odmora. Aktivnost će se realizovati u saradnji sa TOHN.
- U planu je reprint i izrada pojedinih novih turističkih brošura za izlete i posjetu Parku prirode Orjen sa dopunom novih aktivnosti.
- Planom je predviđena izrada brošure o prirodnim i kulturnim zanimljivostima Parka prirode Orjen koje će imati turističko-edukativni karakter.
- Jačanje turističke ponude Parka prirode u saradnji sa turističkim agencijama, smještajnim i ugostiteljskim objektima kako u Herceg Novom ,tako i u gradovima iz okruženja.
- Kreiranje gastro-tura kao posebnog segmenta ponude u saradnji sa TO HN i ugostiteljskim objektima
- Promocija turističke ponude na svim web platformama(airbnb expiriance, tripadvisor,get your guide i sl.)
- Unaprjeđenje turističke ponude sa stalnom komunikacijom i održavanjem sastanaka sa svim turističkim ponuđačima.
- Izrada flajera s preporukama za vrstu i stil građenja u hercegnovskom zaleđu, sa dugoročnim ciljem podizanja kvaliteta turističke ponude.
- Turističko-edukativne brošure o munikama-endemskoj vrsti bora, simbolu Orjena.
- Organizovanje etno bazara u toku pred sezone, post sezone i kao novosti u sklopu zimske ponude.
- Promocija i organizovanje plasmana gastro suvenira na sajmovima I bazarima, I unaprjeđenje ponude zdrave hrane i suvenira sa lokalnom zajednicom u sklopu jačanja brenda Park prirode Orjen.
- Edukacija i razmijena ideja sa MZ(Kruševice,Kameno-Žlijebi,Ubli i Mokrine) u cilju boljeg usklađivanja ponude lokalnih domaćinstava sa potrebama tržišta.
- Organizacija promotivnih tura za ljude iz Herceg Novog u toku pred sezone.
- Učešće u programu praznika Mimoze .
- Dalji razvoj Staze zdravlja u saradnji sa TO Herceg Novog
Adaptacija i opremanje "Staze zdravlja" na Orjenu

Kapaciteti aktivnog turizma Parka prirode Orjen, predstavljaju bitan resurs za diversifikaciju turističke ponude destinacije. U proteklih nekoliko godina realizovane su brojne ajktivnosti od strane lokalne samouprave, Agencije za razvoj i zaštitu Orjena, kao i TO Herceg Novi, u smjeru razvoja i promocije ovog resursa. TO Herceg Novi planira nastaviti započetu praksu, te u narednoj godini sprovesti niz promotivnih, ali i razvojnih projekata. Adaptacija i uređenje "Staze zdravlja" na Vrbanju, svakako je jedna od razvojnih aktivnosti. Planirano je nastaviti infrastrukturno opremanje staze kroz postavljanje tematskih instalacija, koje za cilj imaju povećanje atraktivnosti novoikreirane pješačke staze.

Vremenski okvir; Q3

Indikator realizacije; instaliranje teretane na otvorenom

- Kreiranje još najmanje dvije unikatne ture u skladu sa željama turista i potrebama tržišta.
- Saradnja sa ostalim zaštićenim područjima u Crnoj Gori.
- Saradnja sa ostalim zaštićenim područjima, poseban akcenat na prekograničnoj saradnji sa Parkom prirode Orjen iz Trebinja (Republika Srpska)
- Nastavak i unaprjeđenje saradnje sa NVO koje se bave zaštitom prirode, biodiverziteta, rijetkih vrsta, ekologijom kao i razvojem ruralnog područja, sa perspektivom zajedničkog rada na projektima.
- Razvoj saradnje sa domaćim i inostranim planinarskim klubovima i savezima.
- Dalje unaprjeđenje Info centra
- Završetak radova na seoskoj pijaci na Vrbanju u saradnji sa Opštinom Heceg Novog
- Podstićemo i organizovanje aktivnosti vezane za zaštitu životne sredine, obezbjeđivanje smještaja i osmišljavanje aktivnosti tokom boravka studijskih grupa i novinara na teritoriji Opštine
- Pružanje informacija turistima, registracija i praćenje turističkog prometa i sprovođenje drugih aktivnosti vezane za ocjenjivanje kvaliteta turističkog proizvoda na području PP Orjen.
- Proširenje ponude Avanturističkog parka Vrbanj obezbjeđivanje dodatne opreme za aktivnosti, rekreaciju i zabavu (FREE CLIMBING WALL)
- Proširenje ponude ugostiteljskog tipa u okviru Avanturističkog parka Vrbanj.
- Rad na dopunskom uređenju Avanturističkog parka Vrbanj.
- Obnavljanje infrastrukture (markacija, smjerokaza i info tabli) kao i košenje staza koje koristimo u turističke svrhe.
- Izrada i opremanje zimske kružne staze na krpljama Vrbanj – Orjensko Sedlo Vrbanj
- Odpočinjanje rada na projektu izgradnje Via Ferrate u Subrinom amfiteatru u saradnji sa TO

„Čelični put“, kako još nazivaju ovu turističku atrakciju, jedan je od najefektnijih načina za valorizaciju lokaliteta Subrin amfiteatar na Orjenu. Riječ je o čeličnim pomagalima koji trasiraju stazu na stijeni, te tako planinarski doživljaj čine dostupnim i onima bez alpinističkog iskustva i znanja.

Via Ferrata je jedan od instrumenata za diversifikaciju ponude u Parku prirode Orjen, zasnovan na izuzetnom alpinističkom potencijalu Subrinog amfiteatra. Ovaj projekat predstavlja i veoma bitan marketinški “stub” na kojem bi se u budućnosti oslanjala promocija sadržaja Parka prirode Orjen. Via Ferrata predstavlja svojevrsnu atrakciju koja bi doprinjela popularizaciji kompletne ponude Parka prirode, te vodila ka ultimativnom cilju - obogaćivanje vanezonskog sadržaja. Riječ je o srednjoročnom projektu koji će se fazno razvijati tokom narednih godina. Za sledeću godinu je planirana priprema projekta i kompletiranje tehničke dokumentacije.

Vremenski okvir; Q4

Indikator realizacije; Priprema projekta i tehničke dokumentacije

- Organizacija više zabavnih event-ova za djecu i odrasle u zimskom period: Novogodišnja dječija žurka, takmičenje u pravljenju snješka bijelića + radionica izradnje igloa, takmičenje u sankanju, ORGANIZACIJA ZIMSKE DNEVNE ŽURKE.
- Saradnja sa školama iz Herceg Novog i susjednih gradova u svrhu edukacije i motivacije djece za aktivnosti i boravak u prirodi
- Pokretanje procedure za izgradnju turističkog kampa sa prostorom predviđenim za smještajne jedinice privremenog tipa (bungalovi)

Indikator: Posjeta Parku prirode Orjen u toku sezone 2022. Posjeta na FB i Instagram stranici (broj pregleda). Uspostavljena saradnja sa hotelima visoke kategorije, lokalnim i agencijama iz regiona. Promotivni materijal podijeljen po turističkim info centrima, sajmovima, bazarima i svim ostalim događajima na kojima je predstavljena ponuda PP Orjen.

5.2. Razvoj lokalnih zajednica

- Kontinuirano jačanje svijesti i znanja lokalnog stanovništva u pogledu na prirodne i kulturne vrijednosti Parka, a kroz obezbjeđivanje potpune informisanosti i mogućnosti razmjene mišljenja na sve aktivnosti koje sprovodi Park i o značaju isith za njihov životni standard
- Inkluzija lokalnog stanovništva u planiranju i formiranje savjetodavnog tijela kroz sprovođenje obuka o metodama učesničkog planiranja
- Sprovođenje posebnog seta obuka o temama malog poduzetništva u Parku, aktivnostima zaštite biodiverziteta, pisanju projektnih aplikacija, pripreme malih finansijskih planova, mogućnostima finansiranja pojedinih projekata i aktivnosti od strane lokalnih vlasti i donator u saradnji sa NVO iz zaleđa
- Sprovođenje tematske obuke za ekološko građenje objekata i za učešće u turističkoj ponudi PARK-a, prilagođeno potrebama posjetilaca
- Podrška i obuke za bavljenje tradicionalnim zanatima i djelatnostima
- Program u kojem bi sami stanovnici zaštićenog područja imali priliku da iznesu svoje mišljenje koje su to kultuno-istorijske vrijednosti koje bi trebalo zaštititi, istražiti, valorizovati i očuvati
- Izrada i provođenje programa podrške za provođenje programa brendiranja lokalnih proizvoda
- Podrška u promociji i prezentaciji brendiranih lokalnih proizvoda iz PP Orjen kroz podršku za učešće na sajmovima i bazarima
- Projekti ekosistemskih usluga zastupljenih na području PP sa ciljem povećanja dostupnosti i povećanje kvaliteta-uvezivanje ekosistemskih usluga u lancu proizvodnje na osnovu analize iz Studije slučaja Orjen CG-BIH kroz prekogranični projekat GIZ-otvoreni fiodovi za jugoistočni Balkan

Indikatori

- Poboljšano shvaćanje i pozitivan stav lokalnog stanovništva prema zaštiti prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka

- Informisanost lokalne zajednice o pozitivnom uticaju koje aktivnosti i projekti na teritoriji Parka prirode Orjen imaju na njihov kvalitet života
- Broj održanih obuka
- Broj učesnika na obukama

Izvori verifikacije

- Razgovor sa predstavnicima lokalnih zajednica
- Anketa
- Liste učesnika na obukama i radionicama

Izveštaji o provedenim mjerama

5.3. Naučno – istraživački rad i rad na popularizaciji kulturnog nasleđa

Agencija za razvoj i zaštitu Orjena, kao upravljač zaštićenog područja, Parka prirode „Orjen“, osim zaštite i valorizacije njegovih prirodnih vrijednosti, ima takođe obavezu zaštite i valorizacije kulturnih dobara. Naime, ovo, kao i ostala zaštićena područja širom svijeta, posjeduje vrijednosti iz različitih oblasti, nezavisno od toga koja od njih je bila ključna za formalno proglašenje zaštite. Uz to, uobičajeno je prožimanje prirodnih i kulturnih vrijednosti pojedinih lokaliteta, što u naučnom, što u kasnijem interpretacijskom smislu, prilikom valorizacije, tako da bi očuvanje i predstavljanje isključivo prirodnih vrijednosti Parka prirode „Orjen“, predstavljalo ozbiljni naučni, ali i turistički nedostatak.

Etnologija

- Etnološka istraživanja, prvenstveno etnografske prirode: bilježenje narodnih običaja, vjerovanja, pjesama, igara, priča, načina života, organizacije poslova, gradnje, toponimije itd. Aktivnost podrazumijeva izlaske na teren u cilju obogaćenja baze tekstualnih, audio i foto zapisa, te kancelarijski rad. U cilju sakupljanje građe i jačanje participativnog pristupa kulturnoj baštini planira se upućivanje javnog poziva za dostavljanje podataka o materijalnoj i nematerijalnoj kulturnoj baštini hercegnovskog zaleđa.
- Uspostavljanje bližih kontakata sa resornim opštinskim sekretarijatima po pitanju očuvanja kulturnog pejzaža i tradicionalnog vizuelnog identiteta pri obnovi i gradnji objekata unutar Parka prirode, ali i okolnim prostorima koje mu gravitiraju. Cilj je obezbijediti i podsticati dalji razvoj, ali bez negativnih posljedica za nasljeđeni vizuelni identitet, koji je ujedno jedan od važnih faktora turističke atraktivnosti Parka prirode „Orjen“ i našeg zaleđa uopšte.
- Priprema i predstavljanje stručnih radova različite tematike, vezanih za izučavanje i revalorizaciju tradicionalnih aktivnosti unutar današnjeg PP Orjen i područja koji mu gravitiraju.

- Predstavljanje zanimljivosti ovog područja iz domena etnologije prilikom organizacije različitih događaja u Parku prirode Orjen i njegovom okruženju, kao što su Sajam domaće trpeze i tradicionalnih jela i manifestacija Nad Bokom po mjeseci.
- Organizacija, odnosno suorganizacija događaja koji imaju za cilj očuvanje baštine, odnosno starih umijeća, kao što su to Otvoreno prvenstvo Crne Gore u gradnji suvomeđe i Bućarsko prvenstvo na Orjenskom sedlu.
- Učešće na drugim događajima koji se dotiču (i) etnoloških tema.

Arheologija

- Nastavak ustaljene prakse arheološkog rekognosciranja terena prostora Parka prirode „Orjen“ i njegovog bliskog okruženja, u saradnji sa JU Muzej i galerija i njihovim arheolozima. Aktivnost podrazumijeva, osim kancelarijskog rada, redovne izlaske na teren u cilju prikupljanja informacija i pretrage potencijalnih arheoloških lokaliteta.
- Dopunjivanje arheološke arhive tekstualnih i foto zapisa, te elektronske karte nepokretnih kulturnih dobara i arheoloških lokaliteta, kao i potencijalnih kulturnih dobara i potencijalnih arheoloških lokaliteta.
- Iniciranje sondažnog istraživanja Velike pećine u Ljutom kršu, potencijalnog arheološkog lokaliteta, na čijoj površini su uočeni fragmenti keramike tokom zajedničkog stručnog obilaska u proljeće 2021. Radi se o najvećem speleološkom objektu pećinskog tipa na području, ne samo Parka prirode „Orjen“, već i čitave Boke Kotorske sa njenim zaleđem, te bi nakon ovog i ostalih neophodnih multidisciplinarnih istraživanja, te uređenja, objekat, zahvaljujući povoljnom položaju u blizini puta, mogao da se uključi u turističku ponudu kao nova i značajna destinacija.
- Predstavljanje arheoloških zanimljivosti ovog područja prilikom organizacije različitih događaja u Parku prirode Orjen.
- Stručno osposobljavanje-učešće na seminarima, savjetovanjima, terenskim iskopavanjima i slično.

Istorija

- Prikupljanje istorijske građe iz pisanih izvora (štampanih kao i digitalnih izdanja), odnosno, usmene predaje, te materijalnih ostataka na terenu. Naglasak u aktivnostima će se dati za radoblje od oslobođanja ovog kraja od turske vlasti (1687, godina), do završetka II sv. rata, budući da se istorijski podaci lakše mogu poklopiti sa materijalnim ostacima na terenu, te osim u naučne, kasnije iskoristiti u edukativne svrhe pri organizaciji posjete Parku prirode Orjen i njegovom okruženju.

Aktivnost podrazumijeva, osim kancelarijskog rada, izlaske na teren u cilju pretrage potencijalnih lokaliteta.

Ostalo

- Objedinjavanje sakupljanje građe iz oblasti etnologije, arheologije i istorije u jednu brošuru, sa štampanom i digitalnom varijantom, pisanu za potrebe popularizacije kulturnog aspekta zaštićenog područja Park prirode „Orjen“ i njegovog neposrednog okruženja, te povećanja posjete.

5.4. Edukacija i istraživanje

- Podizanje svijesti lokalnih građana i posjetilaca o značaju očuvanja PP
- Predavanja o vrijednostima PP u obrazovno vaspitnim ustanovam u Herceg Novom
- Izrađen plan edukacije za djecu na terenu kroz rekreaciju i istraživanje.
- Nastavak saradnje sa ENV. PRO. Organizacijom u projektu zaštite ugroženih vrsta na Orjenu i nastavak razvoja botaničke bašte kao dijela edukativnog programa.
- Edukacija zaposlenih, osposobljavanje zaposlenog za planinskog vodiča (polaganje licence)
- Učešće na radionicama i seminarima na temu unapređenja funkcionisanja zaštićenih područja

Naučna istraživanja

- Ponuditi prirodno-matematičkom fakultetu da dio terenske prakse obavi u PP Orjen kao i ostalim zainteresovanim fakultetima Univerziteta u Crnoj Gori i regionu ; podržati studente koji rade radove i disertacije na temu PP.

Plan rada u toku godine obuhvata i kontinuiranu edukaciju zaposlenih u PP.

Indikator: U saradnji sa NVO Programom za životnu sredinu (EnvPro), realizovan je naučno-istraživački projekat pod nazivom "Očuvanje endemskih, rijetkih i ugroženih biljaka planine Orjen".Ovaj projekat, realizovan u periodu od 2019-2022. godine, pomogle su partnerske institucije: Prirodoslovni muzej Rijeka (Hrvatska) i Univerzitet Primorska, Kopar (Slovenija).

BOTANIKA

- Utvrđivanje rasprostiranja munike (*Pinus heldreichii*) u Parku prirode Orjen, sa naglaskom na zone pod munikama na najnižim nadmorskim visinama, gdje na pojedinim lokalitetima dolazi do preklapanja sa šumama crnog bora (*Pinus nigra*)
- Utvrđivanje zdravstvenog stanja šuma munike na području Parka prirode Orjen. Munika je generalno gledajući, otporno drvo, ali i ono ima svoje štetnike, a često strada i u šumskim požarima. Budući da se radi o endemičnoj vrsti i simbolu Parka prirode, značajno je redovno pratiti njeno stanje.

- Utvrđivanje zdravstvenog stanja bukve (*Fagus silvatica*) u području Parka prirode Orjen, za koju postoje indikatori koji ukazuju na njeno masovno sušenje. Pri tome je u planu izvršiti mapiranje rasprostranjenje i lokacije gdje je sušenje najintezivnije.
- Rad na izradi rješenja izgleda suvenira PP „Orjen“

Obrazloženje: Suvenir je važan znak prepoznatljivosti svake turističke destinacije, pa tako i Parka prirode, pa je zbog toga važno dobiti makar jedno kvalitetno rješenje koje će na atraktivan način oslikavati ovaj kraj

Način realizacije: Kroz konsultacije sa ljudima iz sfere turizma, umjetnosti, arhitekture, istorije itd.

- Izrada smjernica za turističku valorizaciju nepokretnih kulturnih dobara unutar PP „Orjen“

Obrazloženje: Srednjoročna strategija razvoja sektora kulture posebno naglašava neophodnost povezivanja kulture s drugim oblastima, prvenstveno s turizmom. Kroz to povezivanje cilja se ekonomska održivost, a ujedno poboljšavanje turističke ponude. Nepokretna kulturna dobra i na ovom lokalnom nivou, zajedno sa pokretnim dobrima i nematerijalnom baštinom, važan su dio buduće ponude Parka prirode “Orjen”.

Način realizacije: Kroz konsultacije sa stručnjacima iz pomenutih oblasti

5.5. Infrastruktura

Održavanje rekonstruisane putne infrastrukture i uspostavljanje druge infrastrukture koja omogućava lokalnom stanovništvu i turistima kvalitetniju komunikaciju kroz prostor PP i unapređenje ponude PP

- Krčenje vegetacije na putnim pravcima u Parku
- Uređenje prostora u dijelu vizitorskog centra Vrbanj
- Obnavljanje i sanacija određenih putnih pravaca u okviru PP

Uspostavljanje infrastrukture za sve tipove turističke ponude

- Uređenje markiranih planinarskih i biciklističkih staza
- Uređenje postojećih i novih vidikovaca za foto ture i odmorišta
- Postavljanje info tabli
- Postavljanje punktova za naplatu naknada i evidenciju posjetilaca.
- Uređenje i određivanje kamp prostora
- Opremanje jama za slobodano spuštanje posjetilaca
- Zamjena i postavljanje klupa na vidikovcima i izletničkim mjestima na teritoriji PP

5.6. Obilježavanje značajnih međunarodnih dana i datuma

Svjetski Dan šuma, 21. mart (utorak), obilježavanje taj dan ili dan ranije, u zavisnosti od odabrane aktivnosti. Naša ovogodišnja tema će biti „Bukove šume Orjena“ Cilj obilježavanja je povećanje svijesti o značaju i krhkosti bukove, najraširenije vrste drveta na Orjenu.

Moguće aktivnosti:

-Posjeta vrtićima ili OŠ sa prigodnim predavanjem (ponedjeljak)

-Edukativna tura u staništu bukove šume u Parku prirode Orjen

Svjetski Dan zaštite voda, 22. mart (srijeda).

-Izložba fotografija Agencije Orjen na temu *Vode Orjena* (lokve, izvori, kapavice, bistjerne, sniježnice) Ili (i) Edukativna pješačka tura Avanturistički park-Rujišta-bistjerna Gaja Murišića-izvor na Žukovici. Ova tura bi bila zajednička za obilježavanje i Svjetskog dana šuma i Svjetskog dana zaštite voda. Datum održavanja: 20. mart.

Povodom **Međunarodnog dana planete Zemlje** organizujemo događaj ***Proljeće na snijegu***, 22, ili 23. april (subota ili nedjelja). Odvijaće se na Orjenskom sedlu i ima zabavno-edukativni karakter: revijalno takmičenje u sankanju i degustacija delicija koje se prave sa prirodnim snijegom kao osnovnim sastojkom. *Proljećem na snijegu* ukazujemo na opasnost od klimatskih promjena i aero-zagađenja. Organizator događaja je Park prirode Orjen, a domaćin **PK Subra**.

Prvi Maj na Orjenu (ponedeljak)

U cilju promocije i valorizacije zaleđa, u narednoj godini planirano je organizovati prvomajski događaj na Orjenu usaradnji sa TO. Proslava Prvog maja na Orjenu podrazumjeva organizaciju zabavnog i sportskog sadržaja za sve generacije. Sportski dio podrazumjeva simbiozu tradicionalnih i savremenih igara, kao što su: bacanje kamena s ramena, skok u dalj, strijelčarstvo, pikado, dječiji poligon, biciklizam, mali fudbal, tenis. Planiran je odjeljak za manju djecu uz animaciju. Rekreativni dio bi podrazumjevaio vodiča i obilazak staze koja spada u lagane ili srednje lagane. Takođe za ovu svrhu je planirano obezbjediti stanice za nalaganje vatre. Pored navedenog, plan je organizovati bazar domaćih proizvoda koji bi bio prodajnog karaktera, dok bi jedan manji dio bio opredjeljen za besplatnu degustaciju. Organizacijom ovog događaja prevashodno je cilj je animirati lokalno i stanovništvo iz obližnjih mjesta, kao i doprinjeti formiranju navike aktivnog korišćenja zaleđa u rekreativne i izletničke svrhe.

Vremenski okvir; Q2 1. Maj

Indikator realizacije; održavanje manifestacije

Svjetski Dan biodiverziteta - zaštite prirode, 22. maj (ponedeljak), **Međunarodni Dan biološke raznovrsnosti** i **Evropski Dan parkova** 24. maj (srijeda). Obilježavanje oba datuma u jednom događaju (ponedeljak 22. maj): Izložba fotografija Parka prirode Orjen *Katuni i biodiverzitet Orjena* kod Informativno-edukativnog centra na Vrbanju, uz istoimenu edukativnu turu do Vučjeg dola i Poljica. Cilj obilježavanja je širenje znanja o velikom značaju katuna za biodiverzitet planine.

Svjetski Dan zaštite životne sredine, 5. jun (ponedeljak). Volonterska ekološka akcija na uklanjanju otpada iz prirode unutar Parka prirode Orjen. Moguće lokacije: Okolina Vidovog vrha i Ravnog brijega, okolina puta iznad Kamenog pa do karaule iznad Ubala, okolina puta Petijevići-Kruševica-Vrbanj. Uz Park prirode Orjen, poželjno je i učešće više drugih organizacija, institucija, sportskih klubova itd.

Dani Evropske baštine, 11. sept. (ponedeljak). Edukativna tura Borići-Vratlo-pećina Vukovića-karaula Grab. Tema: Život na Orjenu kroz istoriju. Cilj je približiti posjetiocima način i specifičnosti nekadašnjeg života na Orjenu.

Godišnjica Kotobiljske bitke, 15. sept. (petak). Osim klasičnog dosadašnjeg programa sa polaganjem vijenaca u petak, organizovaćemo u subotu turu „Hercegovski vremeplov“, modifikovanu za ovu priliku, s namjerom da privučemo veći broj ljudi. Uređeni plato Kotobiljskog izvora, sa muralom posvećenog ovoj bici, je zadnje odredište. Cilj je upoznati širi krug ljudi sa ovim važnim događajem, ali i sa potencijalima za turizam, sport i rekreaciju ovog dijela našeg zaleđa.

Svjetski Dan čistih planina, 26. sept. (utorak), obilježavanje u nedelju, 25. septembra. Čišćenje određenog reona Orjena, uz učešće više drugih organizacija, institucija, sportskih klubova itd. Osim samog čišćenja, priredio bi se i neki program koji bi zainteresovane dodatno motivisao za dolazak (šetačka tura, planinarski uspon, bike tura po makadamu, neko predstavljanje...).

Međunarodni Dan pješačenja, 15. oktobar (nedelja). Predviđen je organizovani obilazak Staza zdravlja kraj Vrbanja jer je ona idealna za propagiranje pješačenja, a promoviše Park prirode i turu iz naše redovne ponude.

Dan oslobođenja Herceg Novog, 28. okt. (subota), obilježiti ranije, 29. oktobra (subota). Pješačka tura s posjetom utvrđenjima oko Kamenog. Start kod Kotobiljskog izvora, obilazak Gručalice, Tajnog brda, Šiloboda i Đevojačkih greda. U povratku svraćanje na Kamen u crkvenu kuću kod Sv. Jovana. Cilj događaja je proširiti granice obilježavanja Dana grada van urbanog jezgra i informisati građane o zanimljivostima bliskog hercegovskog zaleđa.

Svjetski Dan klimatskih promena, 4. novembar (subota), obilježavanje u subotu, 5. novembra volonterskom akcijom sadnje zelenila na uređenom odmoristu Kotobiljskog izvora. Cilj je da kroz ovu malu ekološku akciju damo doprinos umanjenju klimatskih promjena, prije svega širenjem svijesti o potrebi djelovanja u tom pravcu i na lokalnom i na globalnom nivou.

Svjetski Dan planina 11. dec. (ponedeljak), obilježavanje sa planinarskom edukativnom turom Žlijebska lastva-Sedlo-Malo Međuše. Mada se opština Herceg Novi vodi kao primorska, često zanemarujemo da njen veliki dio ustvari spada u planinske krajeve. Krajnji jugoistočni dio Orjena i Parka prirode, najbliži je obalama Boke Kotorske, te je tu kontrast sa obližnjim Mediteranom i najizraženiji. Cilj obilježavanja je ukazati na potencijale Orjena, posebno ovog njegovog dijela bogatog prvoklasnim vidicima na Boku Kotorsku.

6. DOGAĐAJI KOJE AGENCIJA PODRŽAVA , ODNOSNO ORGANIZUJE

Hercegovska sky MINI trail liga, decembar – mart, organizacija planinskih trka svih disciplina u MINI formatima prilagođenih široj grupi korisnika, ujedno u svrhu sve popularnijeg sporta planinsko trčanje. Ligu od 6-7 trka organizuje NVO BMSR a Agencija podržava u smislu logistike.

Noć punog mjeseca, 4.-5. februar: (subota na nedelju), noćni uspon na Subru. Tradicionalni i odlično posjećeni planinarski događaj koja se odigrava u srcu Parka prirode Orjen, a koja doprinosi razvoju zimske posjete zaštićenom području. Organizator događaja je PK Subra, a Agencija ga podržava.

Orjenski maraton, 26. 27. i 28. maj (petak, subota i nedjelja). Tradicionalna višednevna planinarska manifestacija koja se odigrava na južnom dijelu Parka prirode Orjen, sastoji se iz više segmenata, od kojih će jedna biti u organizaciji Agencije (dok je manifestacija u cjelini organizacija PK Subra, uz podršku PSCG). Tema našeg dijela bi bila predavanje o vodama na teritoriji Orjena i realizovala bi se u petak ili subotu naveče na domskoj terasi.

Sajam domaće trpeze i tradicionalnih proizvoda (podrška), 2. jul (nedjelja), održaće se na Kamenom. To je već tradicionalna manifestacija (čiji smo mi utemeljivač), i još uvijek jedina tog tipa u našem zaleđu. Cilj joj je podspješivanje proizvodnje i plasmana proizvodnje domaće hrane kroz spoj sa turizmom i razvoj gastro-turizma.

Nad Bokom po mjesečini, 2.jul (nedjelja). Događaj je lociran u hercegovskom zaleđu, kod sela Kameno, u hercegovskom zaleđu, na komunikaciji ka Parku prirode Orjen i ove godine će se održati već šesti put. Uključuje organizovani noćni obilazak 3 vidikovca, posluženje i prigodnu power point prezentaciju u porti sv. Jovana. Agencija će učestvovati u pripremi događaja i prezentaciji, a organizator će biti MZ Kameno-Žlijebi, uz podršku PK Subra u vodičkom dijelu.

Prvenstvo Crne Gore u gradnji suvomeđe, 16. jul (nedjelja). Odigraće se na Orjenskom Sedlu u okviru manifestacije Naš krš (16. jul, nedjelja). Organizator radionice gradnje suvomeđe je PK Subra (subota), a Agencija Prvenstva. Radi se o kulturološkom događaju koji se odvija već godinama u kontinuitetu, a čini je zadatak da na zabavan način da podstrek očuvanju znanja i vještine gradnje u kamenu na suvo, presudnim elementima za održanje kulturnog pejzaža našeg zaleđa.

Orjensko sedlo 2022, 13. avgust (nedelja), revijalni bućarski turnir. Organizator je PK Subra, tehnički organizator BK Val, a Agencija već godinama pomaže odvijanje ovog jedinstvenog događaja na bućarskom zogu na najvećoj nadmorskoj visini u Crnoj Gori, čime dajemo doprinos bućanju kao tradicionalnoj zabavi hercegnovskog zaleđa.

7. FINANSIJSKI PLAN, PLANIRANA STRUKTURA REDOVNIH TROŠKOVA I RASHODA POTREBNIH ZA RAD UPRAVLJAČA ZA PARK PRIRODE „ORJEN“ I AVANTURISTIČKOG PARKA(AGENCIJA ZA RAZVOJ I ZAŠTITU ORJENA DOO HERCEG NOVI ZA 2023 GODINU

Polazna osnova

Polaznu osnovu troškova i rashoda potrebnih rad upravljača Parka prirode „Orjen“ predstavljaju obaveze upravljača tim zaštićenim prirodnim dobrom koje su utvrđene u članu 56 novog Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br 54/16) kao i prikaz rashoda iz tekuće godine.

Za izvršavanje tih obaveza, sadašnjem upravljaču Agenciji za razvoj i zaštitu Orjena d.o.o. treba obezbijediti finansijska sredstva u Budžetu Opštine Herceg Novi za pokriće redovnih troškova i rashoda.

Prihodi se mogu očekivati po osnovu:

- Naknada od ulaznica u Park prirode i Avanturistički park
- Turističke ture (paket aranžmani)
- Naknada od taksi
- Iznajmljivanje bicikala
- Prodaja na Ekovil štandu

U 2022. godini Agencija je ostvarila prihode i to po osnovu:

Turističke planinske ture Park prirode Orjen- 4.130,00€

Štand Ekovil- 380,70€

Ulaznice od Avanturističkog parka- 9.239,30€

Piće Avanturistički park- 513.50€

Pregled broja zaposlenih i plan zapošljavanja za 2023. god.

Prema P R A V I L N I K U O ORGANIZACIJI I SISTEMATIZACIJI RADNIH MJESTA AGENCIJE ZA RAZVOJ I ZAŠTITU ORJENA -HERCEG NOVI DOO od 20.01.2022.god.

Ukupno je sistematizovano 11 radnih mjesta za 21 izvršioca, uključujući izvršnog direktora Društva. Na osnovu navedenog je i formiran plan troškova za bruto zaradu za 2023. godinu.

Predviđeno je upošljavanje sezonskih radnika na štandu za prodaju suvenira i gastro-suvenira.

Rashodi Agencije za tekuću godinu- 147.676,11€

Neizmirena dugovanja na današnji dan za tekuću godinu- 3.051,30€

Neizmirene obaveze iz 2020.godine. - 22.277,54€

Struktura i visina planiranih troškova i rashoda

Struktura planiranih osnivačkih i drugih redovnih troškova i rashoda potrebnih za rad upravljača za 2023. god. predstavljena je u sljedećoj tabeli:

TROŠKOVI / RASHODI		Plan za 2023.	Iznos/€
Troškovi bruto zarada	21 zaposlenih Instruktori avanturistički, nadzorici, čuvari, inkasanti I menadžment		174.000,00
Troškovi ugovora o djelu	(troškovi izvođenja građ. Radova na terenu, usluge razno		9.000,00
Ostale naknade zaposlenima			400,00
Stručno usavršavanje zaposlenih			1.200,00
Troškovi dnevnica na službenim putovanjima u zemlji			500,00
Troškovi dnevnica za inostranstvo (konferencije i skupštine Parkova dinarida, Adw.Weekend, Sajam turizma x3)			3.000,00
Korišćenje sop. vozila u službene svrhe			100,00
Troškovi reprezentacije			600,00
Troškovi potrošnog materijala-troškovi građ.materijala, alata i sredstava za rad			1.200,00
Troškovi kancelarijskog materijala			300,00
Troškovi materijala za održ. higijene			250,00
Troškovi usluga održavanja higijene			480,00
Troškovi mater. za održ. osnov. sreds. 2.Trošk.usluga održ. 2 službena vozila , Troškovi materijala za održavanje i troškovi usluga na održavanje osn.sredstava	Amortizacija -opreme za Avanturistički park -kase, mobilijara -automobila		10.000,00
Troškovi tehničke kontrole Avanturističkog parka			3.000,00
Troškovi za izgradnju rekreativne turističke atrakcije , objekat privremene namjene – osigurana planinska staza (Ferata)			40.000,00
Opremanje zimske staze za šetnju na krpljama I nabavka opreme			6.000,00
Troškovi HTZ opreme			600,00
Troškovi goriva			4.800,00
Troškovi električne energije Vrbanj			2.000,00
Troškovi transportne usluge			2.000,00
Troškovi fiksne mreže			770,00

Trškovi T com mreže			650,00
Troškovi komunalnih usluga			50,00
Troškovi zakupa prostora			5.300,00
Troškovi provizije banaka			500,00
Knjigovodstvene usluge			2.760,00
Troškovi kupovine opreme za rad čuvara – nadzornika (dvoledi, kamere, GSS i dr)			800,00
Troškovi kupovine terenskih / službenih vozila	(1 terensko vozilo)		10.000,00
Promocija aktivnog i ruralnog turizma (razvoj i promocija Orjena kao top destinacije akt.tur.)	Sredstva za razvoj održivog turizma u zaleđu. promocija, štampa elektronski mediji, sajmovi E marketing-Turističke ture Avanturistički park (ulaznice PP I avantur.)		5.000,00
Obilježavanje međunarodnih dana koji su vezani za PP kao zaštićeno područje	Ukupan broj svijetskih dana: 21		1.300,00
Redovne aktivnosti u zaštićenom području predviđene zakonom i Studijom zaštite. Kontrola i monitoring ukupnog stanja u zaštićenom području	Aktivnosti na održavanju infrastructure, planinskih staza, vidikovaca itd GIS I GPS, rekognosciranje endema i speološki i arheološki lokaliteta.		3.000,00

U Herceg Novom, dana 09.12.2022.

Vd. Direktorica

Vuković Bojana